

УДК 347
А43

Відповідальний за випуск професор В. І. Борисова

Актуальні проблеми приватного права : матеріали XVII наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (Харків, 22 лют. 2019 р.). – Харків : Право, 2019. – 422 с.

ISBN 978-966-937-631-2

22 лютого 2019 року кафедрами цивільного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого разом з Національною академією правових наук України (відділенням цивільно-правових дисциплін) і Харківським обласним осередком Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України» проведена науково-практична конференція, присвячена 97-й річниці з дня народження доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента АН УРСР Василя Пилиповича Маслова.

Проведення такого заходу було започатковано у 2003 році і з того часу традиційно відбувається кожного року, збираючи вчених-цивілістів закладів вищої освіти, провідних наукових установ України й практичних робітників.

У матеріалах збірника представлені результати наукових досліджень вчених, присвячених актуальним проблемам приватного права (цивільного, житлового, сімейного, права інтелектуальної власності), а також проблемам господарського права.

Видання адресоване науковим робітникам, аспірантам, викладачам закладів юридичної вищої освіти (факультетів ЗВО), а також працівникам суду, адвокатури, органів юстиції, практикуючим юристам, іншим особам, які вивчають і застосовують цивільне, сімейне, житлове, цивільно-процесуальне та господарське законодавство.

УДК 347

- © Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2019
- © Національна академія правових наук України, 2019
- © Харківський обласний осередок Всеукраїнської громадської організації «Асоціація цивілістів України», 2019
- © Оформлення. Видавництво «Право», 2019

ISBN 978-966-937-631-2

не законодавство внести зміни з обов'язковим врахуванням подальшого розвитку хмарних технологій.

Список використаних джерел:

1. European Cloud Strategy 2012 // European Commission // URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/europeancloud-computing-strategy>
2. Towards a thriving data-driven economy: COM (2014) 442 final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions of 2 July 2014. eur-lex.europa.eu // URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0442&from=EN> [in English]
3. Unleashing the Potential of Cloud Computing in Europe: COM (2012) 529 final Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions of 27 September 2012 // URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2012:0529:FIN:EN:PDF>.
4. Establishing a Trusted Cloud Europe: a policy vision document by the Steering Board of the European Cloud Partnership. Final report, prepared for the European Commission, DG Communication Networks, Content and Technology on 18 March 2014 // URL: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/news/trusted-cloud-europe>
5. Внутри Интернета. Как выглядят дата-центры Google // URL: <http://fishki.net/1302522-vnutri-interneta-kak-vygljadjat-data-centry-google.html>

Пономаренко О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін, господарського та трудового права ХНПУ ім. Г. С. Сковороди

ВИЗНАННЯ АЛІМЕНТНОГО ДОГОВОРУ НЕДІЙСНИМ: ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У Сімейному кодексі України (далі – СК) відсутні як загальні положення про особливості визнання сімейних правочинів недійсними, так

і спеціальні підстави визнання недійсними окремих видів сімейних договорів. Відповідно до ст. 8 СК, якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані СК, вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Таким чином, для визнання сімейного договору недійсним застосовуються загальні положення цивільного законодавства. У той же час, навіть при застосуванні загальних положень цивільного законодавства, необхідно враховувати специфіку сімейних договорів, що потребує додаткового нормативного регулювання.

Аліментний договір на момент укладання повинен відповідати всім вимогам, які закріплені у ст. 203 ЦК.

По-перше, зміст правочину не може суперечити ЦК, іншим актам цивільного законодавства, а також інтересам держави і суспільства, його моральним засадам. У законодавстві вимоги щодо змісту аліментного договору регулюються лаконічно. В СК містяться імперативні вимоги лише щодо мінімального розміру аліментів на дитину. Так, відповідно до ч. 2 ст. 182 СК мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину не може бути меншим, ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку. Спеціальних наслідків щодо укладення аліментного договору з порушенням такої вимоги чинним сімейним законодавством не передбачено, хоча є об'єктивні підстави для закріплення у СК правила щодо недійсності аліментного договору у разі недотримання цієї умови. Такий договір повинен визнаватися абсолютно недійсним (нікчемним), недійсність якого не залежить від рішення суду. З метою захисту прав дитини разом з позовом про застосування правових наслідків нікчемного правочину позивачу доцільно подавати і позов про стягнення аліментів. Звісно, що в такому разі постане питання щодо розрахунків між сторонами. Відомо, що безпідставно набуті аліменти не підлягають поверненню, саме тому у сімейному законодавстві необхідно передбачити спеціальні наслідки нікчемності аліментного договору, який укладений з недодержанням вимог щодо мінімального їх розміру. Суд у такому разі має присуджувати аліменти в розмірі, встановленому законом за весь минулий час із дня укладення аліментного договору, й зобов'язувати платника аліментів сплатити суму в розмірі несплачених аліментів за весь час, протягом якого тривало порушення.

По-друге, особа, яка вчиняє правочин, повинна мати необхідний обсяг цивільної дієздатності. При укладенні аліментних договорів додержання цієї вимоги набуває особливої актуальності. На боці отримувача аліментів часто виступають діти, які не мають повного обсягу дієздатності внаслідок віку, або особи, які є недієздатними чи обмежено дієздатними і внаслідок цього непрацездатними. В таких випадках при укладанні аліментних договорів повинні бути додержані вимоги щодо процедури здійснення таких правочинів: укладення правочинів від імені таких осіб законними представниками, або необхідність отримання згоди батьків(піклувальників). З урахуванням того факту, що аліментний договір є одностороннім та безоплатним, він, як правило, укладається на користь отримувача аліментів. І якщо на момент укладення такого договору не було порушено інших вимог, необхідних для чинності правочину, суд може визнати нікчемний аліментний договір дійсним, а щодо оспорюваного аліментного договору – відмовити у задоволенні позову про визнання його недійсним.

По-третє, волевиявлення учасника правочину має бути вільним і відповідати його внутрішній волі. Недодержання цієї вимоги є підставою для визнання аліментного договору недійсним за рішенням суду, якщо буде доведено, що він укладений під впливом помилки, обману, під впливом насильства, зловмисної домовленості представника однієї сторони з іншою стороною або під впливом тяжких обставин. Існує потенційна можливість визнання аліментного договору недійсним за кожною з названих підстав відповідно до загальних правил цивільного законодавства.

По-четверте, правочин має вчинятися у формі, встановленій законом. Для деяких аліментних договорів (договір подружжя про надання утримання, договір між батьками про сплату аліментів на дитину) законом встановлене обов'язкове нотаріальне посвідчення. Необхідність нотаріального посвідчення об'єктивно обумовлена, оскільки не тільки дозволяє нотаріусу здійснювати контроль за законністю аліментного договору на момент його укладення, але й надає підвищені гарантії на стадії його примусового виконання. Саме тому перелік аліментних договорів, які потребують нотаріального посвідчення, необхідно розширити й закріпити в СК правило щодо необхідності нотаріального посвідчення аліментних договорів, які укладаються між аліментнозобов'язаними особами першої черги. Недотримання цієї вимоги повинно тягнути нікчемність правочину. Але для аліментних договорів особливу актуальність

може мати застосування судової легалізації такого правочину. Це обумовлюється тим, що непоодинокими є випадки, коли сторони досягли домовленості щодо розміру, періодичності та способу сплати аліментів, аліменти сплачувалися протягом певного строку згідно домовленості, а потім отримувач аліментів звертається до суду з позовом про стягнення аліментів, або платник перестає їх сплачувати. В такому разі відповідно до ч. 2 ст. 220 ЦК, якщо сторони домовилися щодо усіх істотних умов договору, що підтверджується письмовими доказами, і відбулося повне або часткове виконання договору, але одна із сторін ухилилася від його нотаріального посвідчення, суд може визнати такий договір дійсним і аліменти повинні сплачуватися й надалі на тих умовах, згідно яких була досягнута домовленість.

Для інших аліментних договорів законом не встановлені спеціальні вимоги щодо форми, а тому згідно ст. 208 ЦК вони повинні бути укладені у письмовій формі, оскільки укладаються між фізичними особами на суму, яка, зазвичай, перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян. При цьому законом не закріплена можливість визнання таких аліментних договорів недійсними. Навіть у тих випадках, коли в сімейному законодавстві передбачена можливість укладання в письмовій формі договору (в тому числі й аліментного) між особами, які проживають однією сім'єю, а також родичами та походженням, сімейні відносини між якими не врегульовані СК, формально не закріплюються наслідки недодержання такої форми. Зважаючи на необхідне для таких аліментних договорів встановити вимогу щодо обов'язкової письмової форми, недотримання якої тягне його недійсність. В таких випадках також судом може бути застосована його легалізація згідно з ч. 2 ст. 218 ЦК.

По-п'яте, правочин має бути спрямований на реальне настання правочинних наслідків, що обумовлені ним. Аліментний договір завжди повинен бути спрямований на надання утримання члену сім'ї або родичу, які не можуть самостійно забезпечити собі необхідний рівень життя в силу віку або стану здоров'я. Тому аліментний договір, який укладається з єдиною особою, вплинути на рішення суду щодо розміру аліментів іншому члену сім'ї або родичу, може бути визнаний недійсним в повному обсязі або в частині завищеного розміру аліментів.

По-шосте, правочин, який вчиняється батьками (усиновлювачами), не може суперечити правам та інтересам їхніх малолітніх, неповнолітніх

чи непрацездатних дітей. Ця вимога носить універсальний характер й потребує конкретизації щодо аліментних договорів. З урахуванням закріпленого у ч. 8 ст. 7 СК принципу сімейного законодавства, згідно з яким регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї, в СК необхідно закріпити можливість визнання за рішенням суду аліментного договору недійсним, якщо буде встановлено, що він порушує права та інтереси не тільки дітей, але й непрацездатних членів сім'ї.

Крім загальних вимог ЦК, додержання яких є необхідним для чинності правочину, в сімейному законодавстві необхідно закріпити й деякі спеціальні підстави, які обумовлені виключно сімейною специфікою аліментного договору.

По-перше, аліментний договір є сімейним договором, а тому обов'язковою вимогою для його укладення є наявність сімейних зв'язків або кровного споріднення між сторонами. У зв'язку з цим виникає питання щодо юридичної долі аліментного договору у випадку, коли судовим рішенням анулюється сімейне правовідношення, наприклад, у разі визнання шлюбу недійсним або виключенні запису про батька (матір) з актового запису про народження дитини.

Відповідно до ст. 45 та 46 СК правові наслідки недійсності шлюбу відрізняються залежно від того, чи знала або могла знати особа про перешкоди до реєстрації шлюбу. Якщо недобросовісна особа одержувала аліменти від того, з ким була в недійсному шлюбі, сума сплачених аліментів вважається такою, що одержана без достатньої правової підстави, і підлягає поверненню відповідно до ЦК, але не більше ніж за три роки. Таким чином, якщо отримувач аліментів за аліментним договором є недобросовісною особою, при визнанні шлюбу недійсним необхідно визнавати недійсним аліментний договір. Аліменти в такому разі повинні бути повернені платнику згідно до ст. 216 ЦК. Якщо ж отримувач аліментів є добросовісною особою, то він має право на аліменти у разі недійсності шлюбу. В такому разі суду має бути надана можливість щодо легалізації аліментного договору, у разі якщо отримувач аліментів був добросовісною особою, а платник аліментів – недобросовісною.

У разі виключення запису про батька (матері) дитини з актового запису про народження дитини анулюється батьківське правовідношення між батьком (матір'ю) та дитиною. У зв'язку з тим, що правові підстави для сплати аліментів на дитину відначально об'єктивно були відсутні,

аліментний договір необхідно визнавати недійсним, а аліменти як такі, отримані без достатньої правової підстави. Але відповідно до ст. 1215 ЦК не підлягають поверненню безпідставно набуті аліменти, якщо їх отримана проведена фізичною особою добровільно, за відсутності рахункової помилки з її боку та недобросовісності з боку набувача. Набувачем у таких правовідносинах є дитина, інтереси якої є пріоритетними. Саме тому аліменти, які отримала дитина не підлягають поверненню. Але особа, яка безпідставно сплачувала аліменти на дитину, повинна мати право звернутися з позовом про повернення безпідставно сплачених аліментів до того, хто буде записаний батьком дитини. Така вимога може бути пред'явлена або в позові про оспорування батьківства, або як самостійний позов у разі запису іншої особи батьком (матір'ю) дитини.

По-друге, аліментний договір є безоплатним правочином. Безоплатний характер аліментного договору необхідно зазначити у законодавстві й передбачити наслідки недодержання такої вимоги. Аліментний договір, який встановлює обов'язок одержувача аліментів вчинити на користь платника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, має бути визнаний спеціальною підставою для його недійсності.

Таким чином, сімейне законодавство щодо нормативного регулювання підстав та наслідків недійсності аліментного договору потребує удосконалення як шляхом закріплення особливостей застосування загальних положень ЦК щодо недійсності правочинів, так і шляхом встановлення спеціальних правил, які обумовлені сімейно-правовою сутністю аліментного договору.

Савченко А. С.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права і процесу Харківського національного університету внутрішніх справ

ПРЕВЕНТИВНИЙ ЗАСІБ ЗАХИСТУ В КОНТЕКСТІ САМОЧИННОГО БУДІВНИЦТВА

Самочинне будівництво є розповсюдженим і закоренілим явищем у сфері цивільно-правової сфери нашого суспільного життя. І, якщо з однієї